

KAZINCZY FERENC LEVELE PÁPAY SÁMUELHEZ. EGY IRODALMI KIBÉKÍTÉS TÖRTÉNETE

A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Irodalmi Dokumentumtára Kazinczy Ferenc egyetlen levelét őrzi.¹ A páratlan értékű relikvia Darnay Kálmán, a vaskereskedőből autodidakta módon muzeológussá lett sümegi múzeumalapító hányatott sorsú kéziratgyűjteményéből került át - feltehetőleg Keszthelyen keresztül - Veszprémbe.² Sajnos, az erre vonatkozó adataink meglehetősen hiányosak. 1901-ben Pápay Sámuel levéltárával gyarapodott Darnay gyűjteménye.³ Ennek gazdag anyagából emelték ki témáját tekintve Kazinczy levelét és sorolták Kisfaludy Sándor kéziratjai, levelezése és családi iratai közé. A 26-os szám alatt leltárba vett kézirathoz ezt a tartalmi meghatározást írták: Kazinczy Ferenc kibékülése Kisfaludy Sándorral.⁴ Később elfelejtődött, valójában kihez írta levelét Kazinczy. A veszprémi átletározáskor Pápay Sámuelét sejtették a címzettben és nem is tévedtek. Darnay, majd a múzeum munkatársai figyelmét bizonyára elkerülte Kazinczy levelezésének sajtó alá rendezése. A Kazinczy Ferenc összes művei sorozatban a levelezés kiadása 1890-ben indult meg, s a 17. kötetben 1907-ben közzétették ezt a levelet. Nem az eredeti alapján közölték, hanem Kazinczy másolatát használták, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára őrzött.⁵ A levelezést feldolgozó Váczy Jánosnak, ezek szerint, nem lehetett tudomása az eredeti kéziratról, amely ekkor már a Darnay gyűjteményt gazdagította. A másolaton Kazinczy megörökítette a címzett nevét, így az átletározást végző veszprémi muzeológus feltevése igaznak bizonyult.

A másolat az eredetivel szinte teljesen megegyező szövegű.⁶ Az 1907. évi kiadáskor csupán a Kazinczy aláírását követő utóiratot hagyták el. A rövid, mindössze kétmondatos megjegyzést a téma szempontjából érdektelennek minősíthették. A publikációkor nem tarthatták fontosnak a levél értelmezését. Váczy, a különben rendkívül ala-

pos bevezető tanulmányában többször utalt rá és idézett is belőle, de nem részletezte a háttérinformációkat.⁷ Persze ez nem is volt feladata, filológusi érdemeit ez nem csökkentti.

Kazinczy 1821. augusztus 20-án Pápay Sámuelhez írt levele (1-2. ábra) nem csupán neves szerzője okán érdemes a filológiai vizsgálatra. Közel két évszázad távlatából bepillantást nyerhetünk általa egy különösen izgalmas, a reformkort előkészítő korszak, a XIX. század második évtizedének irodalmi, nyelvészeti küzdelmeibe. A magánlevél személyes jellegén felülemelkedve országos tendenciákra vet fényt és fontos adalékokat tartalmaz vidékünk korabeli műveltségi viszonyaira vonatkozóan. Kazinczyt, a tudóst, az elvi harcokat vállaló, "vészt támasztó", oktató, rokon- és ellenszenvet egyértelműen kinyilatkoztató embert is közelebb hozza hozzánk. A kisebb nyelvészeti tanulmánnyal dústott levele – mint általában a levelezése - kétségtelenül az akkortájt csekély publikációs fórumot pótolta számára.⁸ Bár közvetlenül címzettjéhez szólt, mondanóját a veszprémi és a tágabb környékbeli értelmiségi rétegnek szánta. Tudatában volt annak, hogy levele sokakhoz eljut, az abban foglaltakról beszélgetni, vitatkozni fognak, írásának mindenképpen visszhangja támad.⁹

Az eredeti levelet teljes terjedelmében, szöveghűen közöljük:

Széphalom, augusztus 20. d. 1821.

Édes barátom,

Soha te még nekem tiszteletesebb nem valál mint utolsó leveledben;¹⁰ tiszteletes magáért a 'Takács' szeretéséért is. Ha ő visszajöhetne közzénk, azon órára emlékeztetném, mellyet Győrben töltöttem nála, és a mellyben neki azt mondám, hogy a te

lelked tiszta, mint az a' láng, melly előttünk égett.¹¹ Teljesítem a'mit parancsolsz, s Himfyhez¹² megírom leveletem, vagy még ma, vagy ha már arra nem érnék, első postával; s nem egyedül azért, mert te kívánod, hanem minekutána jobb szerencsével biztatsz mint a'melley engem a'nevetni-szerető Pap¹³ által ért, tulajdon mozdulásomból. Rég olta óhajtottam hogy ez a' kedvetlenség vegyen szebb szint magára, s a'hidegség változzék forrósággá. Nem való az, hogy a'megbékélt barát nem barát, s Himfy nem azon két emberünk mellé való, a'kinek én szeretetét keresni soha nem fogom, mert sem mint Írót sem mint Embert nem becsülhetem.

Hiszek szavaidnak, s Takácsot örömet nézem annak a'nemes-lelkű halandónak, a'kinek ötet te fested. Hiszem hogy őt mások vevék némelley hamis lépésekre. Hiszem azt is, hogy erőszaktól és fortélyoskodástól ember, a'mint írod, tisztább soha nem volt; s ámbár Értekezése, mellyet a'Tud.Gyűjt. számára íra le Verseghy,¹⁴ mind erőszakkal, mind ravasz fordulatokkal tömve van, inkább hiszem hogy azt a'zavart lélekkel, zavart elmével írt's Recensense által is nevetségesnek ismert Értekezést ez a' bonus homo (Anal.Gram.) rakta tele a' maga portékácskájival, mint hogy Takács nem volt az, a'minek ötet te festéd. De tegyük fel, mind azt írta legyen maga Takács: ő nekem még is az marad, a'minek ötet minapi levelem szerint mindég tartottam. Meg vala tévedve, meg vala tévesztve,'s hamis és igazságtalan lépései a' jónak szeretéséből eredtenek. Elhité magával, a' mit te sem tudsz levetkezni, hogy különbözéseinkre 's élességeinkre bennünket, 's kivált engemet a'ki mind abban mind ebben többet tevék és teszek mint ezerek mások, a' magunk-szeretete 's a' fény áhítása szédít; hogy én magam mellet, a'mint Értekezése mondja, senkit sem tűrök; és hogy élességeim nem a'vélt Szépnek, vélt Jónak, vélt Igaznak forró szeretéséből erednek, hanem irigykedésből, bosszúból. E' szempontból tekintve bántásít régen megbocsátottam, s' örültem hogy azoknak egy részét annak tulajdoníthatám, a'kinek idegenségét dicséret gyanánt veszem. Ez az ő bántása nekem legalább alkalmat nyújta némelley gaz vádak alól teljesen kitisztúlni, 's úgy hiszem, Füredi Vida nem szóllott volna ha meg tudta volna álmodni, mi következik. Mala mens, malus animus!¹⁵

Midőn én Győrben meglátogatám a' Mi Takácsunkat, az vala áhításom, hogy egygyüttlétünk oltsa el benne kevélységem felől felkapott kép-

zeletét, mert én úgy hiszem, hogy a'ki engem megpillant, ezt többé meg nem tarthatja, de lászon egyszersmind olly tüzesnek, olly hajthatatlannak, a'milyen vagyok. Tettetni és szinlelni semmit sem tudó' s tudni nem akaró lelkem ör nélkül volt, midőn nála felléptem. Megrázkódott nevem' hallására. Ha vétek, mondám, dolgainknak ereszkedvén, miért nem czáfoltatom-meg? van e arra szükség, hogy orgyilkosok által verdestessem? Azt felelé, hogy ők engem tisztelnek, 's ennek bizonyására felolvasá Horvát Endrének¹⁶ egy Hozzá-intézett levelét, melly mellet lehetetlen vala elfojtanom a' mosolygást. Így, Épen e' hangon referála a' Bassanói Herczeg¹⁷ a' világ' kormányzójának. Láttam a' felállani akaró Magyar Tudós Parancsolgató Társaság'¹⁸ embrüocskáját ebben a' rendes levélben, mint kevés napokkal elébb Pesten a' Verseghy által munkába vett Egység-Bábelét abban, a'mit nekem az alku 's kölcsönös feláldozások által ajánlottak, azt kérdvén töllem egyszersmind, hogy nekem ki ada hatalmat a' mások dolgozásait megítélni. Meg nem foghatám, miként szállhat efféle gondolat a' Magyar Adelung¹⁹ agyába, noha tudtam, hogy abba még rendesebbek is elférnek, 's láttam, hogy dolgait egy darabig per fas et nefas²⁰ el is vitte. Azt reményli ő, látván, hogy egy darabig per fas et nefas előment, és némelleyeket a'vele ellenkező felel be is tudott pókhálózni, hogy ezek az ő dolgai el nem akadnak; de nem látja hogy minden ravaszúsága 's erőszakoskodásai mellett sem találja még eddig csak egy Írót is, a'ki úgy declináljon²¹ és conjugáljon²², mint ő akarja, és hogy az ő chrómája²³ miatt azokat, a' görögököt, törökököt, örömköt mondjon, nem még egyet is, a'ki vele azt óhajtsa, hogy bennünket az uralkodás kényszerítsen a' józan ész' követésére, melly vagy nem józan, vagy ha az, bizonyosan részeg, midőn Bírónak akar ismertetni a' Nyelvben, melly nem tudomány' tárgya, hanem Mesterségé. Ő ellenelek is szórja hideg mennyköveit, tisztelt Veszprémiek, 's benneteket is Nyelvrontóknak 's Herostratos-nak²⁴ kiáltoz, 's kínjában a'boldog Isteneket hívja segédül; meg nem gondolván, hogy a 'Szigvárt' fordítójával²⁵ és velem senki sem érdemlene inkább együtt neveztetni, ha ő is én is tűrhetnék a' szomszédságot, mint ő. Mert van e kegyetlenebb Nyelvrontó, mint az a'ki a Paradigmákat²⁶ rontota-el, és így a' beszédet minden sorban eltarkítja? Van e badarabb beszéd, mint a' mellyen az ő Aglajája²⁷ beszél? 's

nem magyartalan e az ollyik ember, és a' kihez tartozik e ház, és az ezek a' könyvek az uré? Ne-ki nem magyartalan a'ded; de az ádáz, kamat, sőt maga az eszmélet és a' feled is magyartalanok, az az nem magyarok. Vallyon az ő Aglajája nyelvén merne e szólni a' szónok és a Curió?²⁸ 's meg-értené e Örszike?

Takács felől szóllván, nem lehetne nem szóllanom arról, a'ki öbelé belészívta magát, mint a' nadály. De ő ártani keveset fog. A' Nyelv és Literatura' emberei szabadok, 's nem ismernek sem autoritást²⁹, sem praescriptiót³⁰, s alku és kölcsönös feláldozások miatt a' jónak isméréstől soha el nem térnek. Potior iis semper videbitur periculosa libertas quieto servitio;³¹ ők a' Nyelv' Urai, 's az áll meg, a'mit az Idő öutának sanctionál.³²

Midőn nálunk a' hajnal felhasadozott, vastag köd fogta el egünket, 's tartóztatá a' felvirradást. Az én tüzem nem türte a' késedelmet; vést támastottam, mert a' ködöt csak fergeteg verheti el. Mózes szent haragjában öszvetőré táblájit, Alcibiád³³ feldőjté a' hamis Istenek' szobraikat. Ez kevélység volt e, vagy csak tűz? Tudva van a'mit tettem, 's nem mentem sem magamat, sem tettemet, de szabad elmondanom Cátóval,³⁴ a'ki felől, méltán vagy nem? azt mondják, hogy nem türheté a' Scipio³⁵ ragyogását: Qui mihi atque animo meo nullius umquam delicti gratiam fecissem, facile aliorum lubidini malefacta condonabam.³⁶ Az én kevélységem a'Scipióknak nem rongálni szereti fényeket, hanem az által osztózik abban, hogy vallja, hirdeti. A' Maradék nem szívemet fogja vádolni, hanem ízlésemet. Ha Magyar Bodmernek³⁷ kiált, azt megtiszteltetésül veszem, - Éljen szerencsésen, édes barátom, és ha Himfy elfogadja jobbomat, tekintsd azt a' te diadalmadnak, tekintsd halotti áldozatként a' Takács' sírja mellett.

örök híved

Kazinczy Ferencz

Jövő postán azokra, a'mik most elmaradtak. báró Malonyainak Ujhelyi pompája miatt késett-el válaszem.³⁸

Kazinczy – mint említettük - Széphalomról barátjának, Pápay Sámuel vármegyei táblabíró-nak és uradalmi fiskálisnak küldte levelét. A felsőörsi születésű, Kazinczynál II esztendővel fiatalabb tudós Egerben jogot végzett, majd liceumában négy éven át magyar nyelvet és iro-

dalmat tanított. 1800-ban Pápán telepedett le, rá két évre Esterházy Miklós uradalmainak ügyésze lett. Feladatai és ismeretségi köre gyakran szólították a megyeszékhelyre. Első, jelentős munkájára is a megyétől kapott megbízatást. Kézikönyvet s közigazgatási műszótárt készített a hivatalos nyelv magyarosítására, amely *Észrevételek a magyar nyelvnek igazgatására és törvénykezésre való alkalmaztatásáról; az oda tartozó kifejezések gyűjteményével* címmel 1807-ben Veszprémben jelent meg. Pápay, nyelvújítási nézeteit tekintve a dunántúli ortológusok közé tartozott, a mérsékelt nyelvújítást vallotta és képviselte.³⁹ Írói nevét *A magyar literatura esmérete* című könyve tette országosan ismertté. Ennek anyagát még egri tanársága idején gyűjtötte, de kiadásától Révai Miklós hasonló jellegű feldolgozása miatt eltekintett. Mivel Révai kötete halála miatt kéziratban maradt, Pápay ezt, saját művével kiegészítve, egybevetve akarta közreadni. A felmerülő akadályok miatt azonban ettől el kellett tekintenie. Önálló munkája, mint azt maga is megfogalmazta, hiányt pótol: első magyar nyelvű irodalomtörténetünk nyelvközpontú rendszerezéssel. A Pápán, 1808. március 6-án befejezett mű első, terjedelmesebb része valójában nyelvtan és stilisztika, a második rész a kizárólag magyar nyelvű alkotásokat tárgyaló irodalomtörténet.⁴⁰ Pápay külön érdeme a kortárs magyar irodalom bemutatása. Elismeréssel ír Kazinczyról, a tudós íróról: "Megjegyzést érdemel itt különösen Kazinczy Ferencz Abauji Táblabíró, az a'kinek főképpen köszönheti a' Magyar Literatura, hogy igazabb ízléssel kezdette venni gyarapodását..."⁴¹

Pápay munkája a Magyar Minerva sorozat negyedik köteteként jelent meg, a sorozat szerkesztése Takács József nevéhez fűződik. A teológiát végzett Takács, Festetics László nevelője, Festetics György mecénatúrájával alapította meg a Magyar Minerva könyvkiadói vállalkozást a kortárs magyar írók összefogására.⁴² A magyar helyesírás egységes használatában állapodtak meg, a dunántúli irányvonalat tartották mérvadónak. Takács buzdította Pápayt az irodalomtörténeti összefoglaló mű sajtó alá rendezésére, a korábban összegyűjtött anyag revíziójára és kibővítésére. "Keresztanyasága alatt",⁴³ immár Festetics György mecénatúrája nélkül jelent meg a kötet még 1808-ban. A két férfiú barátságát ez a könyvkiadás mélyíthette el. "Ember nem lehet méltóbb a' legforróbb baráti szeretetre, mint Ó

vala, de csak annak, ki őt úgy tudta esmérni, mint én" - írta róla Kazinczynak 1821. július 20-án Pápáról.⁴⁴ Takácsot a veszprémi káptalan ügyészeként, majd kormányzójaként ismerhette meg, miután Egerből visszaköltözött a szülőföldjére. Takács 1799-től töltötte be ezeket a tisztségeket, mígnem 1808-ban birtokot vett Téten és két év múlva oda telepedett át. Győr megye táblabírájává, később főjegyzőjévé választották, de nem szakított az irodalommal, verselgetett és kivette részét az egyre viharosabb fordulatokat vevő nyelvújítási küzdelmekből. Ott lehetett az egyértelműen Kazinczy-ellenes Mondolat, a nyelvújítást gúnyoló pamflet megszületésénél Somogyi Gedeon mellett, elvi támaszt adhatott neki. Am Kazinczy nem őt, hanem Kisfaludy Sándort gyanította a háttérben, s Takácsot 1815. áprilisi győri látogatása során maga próbálta meggyőzni nyelvújítási nézeteiről és az egyénisége megítélése felőli balítéleteiről. Tudjuk, ez nem sikerült neki. Hat év múltán, Takács halálát követően is felidézte ennek a számára is kissé kínos találkozásnak az emlékét. Haragja akkor fordult igazán Takács ellen, amikor 1818-ban Füredi Vida álneven A recensiókról címmel írás jelent meg a Tudományos Gyűjteményben. Az értekezést Kazinczy stílusa és citátumai miatt Takácsnak tulajdonította, annak ellenére, hogy tudta, "Verseghy Ferencz tulajdon kezével írta-le". Úgy vélte, "Takács nem akara az Értekezés Írójának ismerettni" és az ő és az olvasók megtévesztésére írta alá a tanulmányt költött névvel.⁴⁵

Kazinczy alapján jól sejtette, hogy a du-nántúli írók többé-kevésbé mind részesei voltak az ellene irányult támadásnak. Viszont hiába okolta Takácsot, mint szellemi központot, fő mozgatót, nem ő állt közvetlenül Verseghy mögött. Egyébként sem Takács, sem barátai nem tiltakoztak eléggé Kazinczy feltevése ellen, s ez megerősítette feltevését. Csak jóval később, 1907-ben derült fény az értekezés valós szerzőjére. Így derült ki és vált érthetővé Takácsék hallgatása. Ugyanis az értekezés fő gondolatai Kisfaludy Sándortól eredtek. Viszota Gyula az Akadémia Levéltárában megtalálta a tanulmány kéziratát.⁴⁶ Kisfaludy barátai hallgatásukkal védelmezték, meg akarták óvni Kazinczy haragjának erősödésétől. Kazinczy, tévhitében élve, sohasem bocsátott meg Takácsnak, még halála után sem enyhült meg igazán iránta. Megtévesztett embernek tartotta, aki ráadásul rosszul ítélte meg őt, mi több, kevélységgel vádolta. Őszintének

sem hitte közeledését, iránta érzett tiszteletének hangoztatását. Takács halálának híreről a Magyar Kurir friss számából értesült 1821. májusában, mint beszámolt arról Pápay Sámuelnek május 27-én írt levelében. A hír alig rendítette meg. Takácsot nem sorolta barátai közé. Felidéződött benne győri, majd téti látogatásának emléke. Kazinczy akkor hajlott a kibékülésre, de az, ellentétes nézeteik miatt meghíusult. Egyikük sem engedett, a "szelid gyűlölség" összecsapássá fajult. Az irodalmi vezér abban látta Takács "baját", hogy erőnek erejével egyezsége akarta bírni a nyelvújítás ügyében Kazinczyval ellentétes nézeteket vallókat. "Tudományok körül nincs helyén a vokok szedése s az alku s a kölcsönös feláldozások a köz javáért" - vallotta Takácsot elítélően. A vélemények ütköztetését kívánta, gyűlölet nélkül. A "gyalázatos" Recensió megjelenése után ezért azonnal levelet akart írni Takácsnak, engesztelő lépéséről mégis lemondott. "Ha Takács élne, még megtenném nála a próbát" - fogalmazott Pápayhoz küldött levelében.⁴⁷ Érdemeit ugyan elismerte, de soha nem bocsátott meg neki. Pápay kérésére sem változtatta meg a róla alkotott véleményét. Hiába érvelt a barát, hogy Takácsot csak a nyelv dolgában ismerte meg, lelkiekben nem kerülhettek közel egymáshoz. "Takács a Bölcsök számából vala, kik nem tudnak, ingerelve is, rosszak lenni" - jellemezte Kazinczy számára. Ugyanakkor hibáját sem hallgatta el: "Egész gyengéje, a nyelv dolgában, az vala, hogy őt a Verseghizmus szelleme igen megszállotta, a mit én sok exorcizálással⁴⁸ sem tudtam belőle egészen kiűzni". Pápay békítő szándéka, józan ítélőképessége nyilvánul meg ebben a mondatban, amelyet 1821. július 20-án vetett papírra.

Takács halála szolgáltatott alkalmat arra is Pápaynak, hogy újabb kísérletet tegyen Kisfaludy Sándor és Kazinczy sok év utáni összebékítésére. Levelében beszámolt a két Kisfaludy Almanach-készítési terveiről, Sándor színműveiről, s finom diplomáciával írt arról, hogy mindketten tisztelettel emlegették őt. Kisfaludy Sándor engesztelődést mutatott Kazinczy iránt. A nemes gesztusról büszkén adott hírt Pápay, s egyben kérte barátját, írjon egyenesen Kisfaludynak. Kazinczynak kissé a szemére hányta, ő nem tette volna meg ezt az engesztelő lépést. Védelmébe vette Kisfaludy Himfyjét, amely a haragot még 1809-ben kiobbantotta köztük. Kazinczy akkori recenzója nagy sértődést váltott ki

Kisfaludyban, a cikk sokéves szakítást idézett elő kettőjük kapcsolatában. Pápayt megelőzően Ruszek József keszthelyi plébános is próbálkozott közvetíteni közöttük, de minden törekvése meghiúsult. Pápay szinte felszólította Kazinczyt: "Illó, kezet fognotok, közkincsünk, a nemzeti nyelv ügyében s túrnötök egymást, ha mindenben meg nem egyezhettek is. Ez az egyesség úgy is, soha, vagy igen későn készülhet meg, s akkor sem léssen tökéletes."⁴⁹

Kazinczyt szíven üthette, vagy legalábbis elgondolkoztathatta Pápay levele. Nem válaszolt azonnal, bizonyára érlelte mondandóját. Döntése sem lehetett könnyű, mert bizonyos szempontból elvei módosítására, illetve azok újbóli indoklására kényszerült. Érezte, késedelmes válaszáért mentegetőznie illik, erre utal utóirata. Pedig egy hónapra rá már levelet intézett Pápayhoz, hogy döntése felől ne hagyja kétségek között barátját. Takácsról és Verseghyről ugyan nem változtatta meg a véleményét, sőt Verseghyt ismét élesen bírálta és a veszprémieket is ellene akarta fordítani. Viszont Pápay diadalának, a Takács sírja melletti halotti áldozatnak tekintette Kisfaludy Sándor kibékülési szándékát. Kazinczy 12 év után végre békejobbot nyújtott, s ez vitathatatlanul Pápay okos közvetítésének köszönhető. Megszívlelte Pápay kérését, s ígéretet tett egy Kisfaludynak szóló békülő levél mielőbbi megírására. "S nem egyedül azért mert te kívánod, hanem (...) tulajdon mozdulásomból" - fűzte hozzá öngazolásul. Békülési szándékának őszinteségéről vallanak ezen sorai: "Rég olta óhajtottam hogy ez a kedvetlenség vegyen szebb szint magára, s a hidegség változzék forrósággá. Nem való az, hogy a megbékélt barát nem barát, s Himfy nem azon két emberünk mellé való, a kinek én szeretetét keresni soha nem fogom, mert sem mint Író sem mint Embert nem becsülhetem." Az immár 62 esztendő, a nyelvújítási harcokat két évvel korábban nevezetes tanulmányával lezáró, energiáit többnyire fordításaiban kiélő bölcs Kazinczy szól hozzánk. Az az ember, akinek irodalmi vezérsége még zavartalannak látszik, s életének még utolsó szép, tekintélyének még felhőtlen korszakát éli. Leveléből kitűnik, mennyire tisztában van saját értékeivel, a nyelvújítási harcokban betöltött szerepével, az autonom szépirodalmiság megteremtésében elért eredményeivel. Egyéniségének megítélését, tetteinek mérlegelését az utókorra bízta. Azzal a nem titkolt reménnyel fordul a "Maradékhoz", az őt követő nemzedékekhez,

hogy nem kisebb alakhoz, mint Johann Jakob Bodmerhez fogják hasonlítani, aki évtizedekig tartó irodalmi vitáival a német irodalom XIX. századi felvirágzását készítette elő. Tudja, ez mentséget ad számára, magyarázza kevélynek tűnő jellemét, ellentmondást alig tűrő személyiségét.⁵⁰ Mintha ezen sorai nem is közvetlenül barátjához, a levél címzettjéhez szólnának, hanem kinyilatkoztatásul a jövőhöz. Nyilvánvalóvá teszi, hogy Kazinczy barátságai - nyitott és őszintének tűnő érzései ellenére - inkább elvi jellegűek, a nyelv és irodalom terén szerveződők, a személyességet kissé háttérbe szorítók lehetnek.⁵¹ A Pápay Sámuelhez fűződő kapcsolata sem lehetett kivétel ez alól. Pápay azonban hatni tudott az irodalmi vezéregyéniségre, Kazinczy értékelte és elfogadta közvetítői szerepét. Az uradalmi fiskális jó érzékkel a legmegfelelőbb pillanatot és szituációt használta fel az ellenségeskedő felek kibékítésére, nem csorbítva ezzel Kazinczy tekintélyét.

Egyetérthetünk azzal a kánonizált megállapítással, hogy Kazinczy fő műve mintegy hatezer tételt kitevő levelezése. Ennek egyik kiemelkedő darabja Pápay Sámuelhez 1821. augusztus 20-án írt levele éppen fontos témája okán. Kazinczy e napon négy barátjához küldött levelet: Gróf Dessewffy Józsefhez, Döbrentei Gáborhoz, Pápay Sámuelhez és végül Kisfaludy Sándorhoz. A Dessewffyhez szóló inkább személyes jellegű, gazdálkodási gondjait vetíti elének;⁵² a Döbrentének intézett hosszú levélből megtudjuk, hogy Döbrentei javasolta Kazinczynek, Takács halálhíréről értesülve írjon levelet Pápaynak;⁵³ az aznap harmadik, ugyancsak terjedelmes, Pápayhoz címzett levél az előzőknél kissé elvibb jellegű, fontosabb tartalmú; s végül a negyedik, a híres kibékülő levél Kisfaludy Sándornak. Meglehetősen rövid, fennkölt, ám őszinte, barátságot óhajtó. "Én tisztelettel, szeretettel, bizakodással járulok elődbe, nagy díszre honomnak, s kérem barátságodat. Kevélykedni fogok a Maradék előtt, ha azt megnyerendem, mint lelkes testvéredével, mellyet most kevélykedve bírok" - fogalmazott Kazinczy.⁵⁴ Kisfaludy Sándor elfogadta a felé nyújtott békejobbot. Válaszát hosszán érlelhette, csak ez év október 20-án küldte el Sümegről. Bár irodalmi nézetein, elvein nem változtatott Kazinczy kedvéért, nyelvújítási eszméit sem adta fel, mégis kibékült vele. "Bocsáss meg, hogy ennyit, és illy nyílt szívvel írok. Vegyed annak jeléül, hogy érdemeidet megesmértem, és

becsülni tudom. - Szeressük és becsüljük egymást, a mennyire egymást érdemesnek tartjuk. - Legyünk békével! - S még egyszer Neked nyújtván kezemet, szívből óhajtom: Élly boldogul!" - zárta levelét.⁵⁵

A két régi ellenfél összebékítése Pápay Sámuel maradandó érdeme. Kazinczy ekkor még nem sejthette, hogy irodalmi vezérségét hamarosan a másik Kisfaludyval, Károllyal lesz kénytelen megosztani...⁵⁶

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

- DARNAY 1995 = DARNAY L.: A sümegi és a keszthelyi Darnay Múzeum. Darnay Kálmán 1864-1945. Tanulmányok. Múzeumi Füzetek 4. Sümeg 1995. 41-50.
- HARMATH 1974 = HARMATH I.: Széphalom-Veszprém. Veszprém Megyei Művelődésügyi Szemle 1974/7. 114-123.
- HARMATH-KATSÁNYI 1984 = HARMATH I. – KATSÁNYI S.: Veszprém megye irodalmi hagyományai. 4. kiadás. Veszprém 1984
- HUNGLER 1986 = HUNGLER J.: Utószó. Pápay Sámuel: A magyar literatura esmérete. Reprint. Veszprém 1986
- Kazinczy levelezése XVII. k. = Kazinczy Ferencz összes művei. Harmadik osztály. Levelezés. XVII. kötet. 1820. január 1. - 1821. Deczember 31. Közzéteszi: Váczy J. Budapest 1907
- PÁPAY 1808 = PÁPAY S.: A magyar literatura esmérete. Veszprém 1808
- TARNAI 1965 = TARNAI A.: A tudományos irodalom. A magyar irodalom története III. kötet. A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig. Szerk.: Pándi P., Budapest 1965. 200-205.
- TAXNER-TÓTH 1987 = TAXNER-TÓTH E.: Kazinczy és kora (1750-1817). Budapest 1987
- SZAUDEK 1965 = SZAUDEK J.: Kazinczy Ferenc (1759-1831). A magyar irodalom története III. kötet. A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig. Szerk.: Pándi P., Budapest 1965
- UMIL = Új Magyar Irodalmi Lexikon 3. kötet. Főszerk.: Péter L., Budapest 1994
- VÁCZY 1907 = VÁCZY J.: Bevezetés. Kazinczy Ferencz összes művei. Harmadik osztály. Levelezés. XVII. kötet. Budapest 1907. XXX-XLII.

¹ Leltári száma: 88.11.4. Az Irodalmi Dokumentumtár őrzi még Kazinczy négy alkalmi versét (Ltsz.: 88.11.1.), Mein Glaube című versét (Ltsz.: 88.11.2.) és Goethe: Prometheus című versének fordítását (Ltsz.: 88.11.3.). Kéziratai 1915. június 7-én kerültek a Veszprémvármegyei Múzeumgyűjteményébe a veszprémi Dr. Perényi József ajándékként.

² Erről lásd DARNAY 1995. 41-50.

³ Darnay múzeum Sümegen. Balatonvidék V. évf. (1901) 39. 4-5. Ehhez még HAÁSZ G.: Egy dunántúli kultúrkinccs emlékezete. A sümegi Darnay Múzeum (1877-1945) Szakdolgozat. ELTE BTK 1996

⁴ Kisfaludy Sándor kéziratai, levelezése és családi iratai. Leltárkönyv. Balatoni Múzeum Történeti Dokumentációs Gyűjtemény Ltsz.: 72.68.26. Ezúton köszönöm meg a keszthelyi Balatoni Múzeum ifjú történészének, Haász Gabriellának minden segítségét.

⁵ Kazinczy levelezése XVII. k. 520-523.

⁶ Kazinczy - jellemzően - a levél másolatát erősen stilizálta, mivel azt eredendően az utókorok számára szánhatta. Így a másolat irodalmibb nyelvezetű az eredeténél. Ugyancsak az átörökítés szándékát véljük a másolatba foglalt magyarázó szavak, egyéb adatok miatt.

⁷ Kazinczy levelezése XVII. k. Bevezetés XVII-XVIII.

⁸ TAXNER-TÓTH 1987. 75.

⁹ Levelei terjesztéséről be is számoltak neki barátai. Így 1821. május 27-én Pápayhoz írt levelét a címzett Döbrentének is megmutatta, aki következő levelében reagált rá Kazinczynak. Kazinczy levelezése XVII. k. 477.

¹⁰ Pápay Sámuel levele Kazinczynak. Pápa, 1821. július 20. Kazinczy levelezése XVII. k. 498-501.

¹¹ Kazinczy 1815. áprilisi győri látogatására utal. Kazinczy levelezése XVII. k. 521. Kazinczy a levélmásolatába illesztette be ezt a dátumot.

¹² Kisfaludy Sándort érti Himfy alatt. Kisfaludy névtelenül jelentette meg a Himfy szerelmei című verseskötetét 1801-ben Budán.

¹³ Ruszek József keszthelyi plébánost emlegeti Kazinczy, aki 1816-17-ben hiába próbált közvetíteni Kazinczy és Kisfaludy Sándor között. SZAUDEK 1965 331. Kazinczy a levélmásolatában zárójelben a Pap mellé írta Ruszek nevét.

¹⁴ VERSEGHY F.: Értekezés a Recenziókról. Tudományos Gyűjtemény 1818./VI. 3-36. Erre vonatkozóan lásd Kazinczy megjegyzését. Kazinczy levele Pápay Sámuelhez. 1821. május 27. Kazinczy levelezése XVII. k. 451.

¹⁵ Rossz gondolat, gonosz szándék!

- ¹⁶ Pázmándi Horváth Endre tétí plébános, költő (1778-1839).
- ¹⁷ Hugues Bernard Marette utalhat Kazinczy, a nagy műveltségű és becsületes francia diplomatára, aki 1811-től Bassano olasz tartomány hercege volt.
- ¹⁸ Kazinczy a felállítandó Magyar Tudós Társaság terveit gúnyolta. E leendő társaság működésére Pápay Sámuel is három évi jövedelmét ajánlotta fel. UMIL 1994. 1575.
- ¹⁹ Verseghyt érti alatta, aki 1793-ban Johan Christoph Adelung német nyelvész nézetei alapján megszerkesztette latin nyelvű Proludiumát a nyelvtudományi racionalizmusról.
- ²⁰ Tisztességgel és tisztességtelenül
- ²¹ Ragozza a főnevet
- ²² Ragozza az igét
- ²³ A toldalék illesztése
- ²⁴ Az ephesosi Herostratost idézi, aki felgyújtotta az Artemis templomot, hogy e halhatatlan tettel nevét megörökítse. Herostratosi tettnek neveztek minden közügy rovására elkövetett cselekedetet.
- ²⁵ Johann Martin Miller: Siegwart, eine Kloster-geschichte című nagyhatású regényét (Lipcse, 1776) Barczafalvi Szabó Dávid sárospataki református tanár 1787-ben Szigvart Klastromi története címmel új magyar szavak felhasználásával és tárával fordította le. Kazinczy a fordítás nyelvezetében a túlzó purizmus paródiáját sejtette.
- ²⁶ Ragozási mintákat
- ²⁷ Verseghy Magyar Aglája című, 1806-ban Budán megjelent verseskötetéről van szó.
- ²⁸ Gaius Scribonius Curio (Kr.e. 84-49) kiváló római szónokot hozhatta példaként Kazinczy.
- ²⁹ Tekintély; levélmásolatában az auctoritás terminológiát használja.
- ³⁰ Előírás
- ³¹ Nekik a veszélyes szabadság mindig drágább volt a nyugalmas szolgáznál.
- ³² Törvényesnek, helyesnek elismer.
- ³³ Híres athéni hadvezér (Kr.e. 450-404)
- ³⁴ Marcus Porcius Cato római censor (Kr.e. 234-149), író, a latin próza megalapítója, társalgásában nyers, de találó élceket szóró kemény ember.
- ³⁵ Római hadvezér (Kr.e. 225-183), aki utolsó éveit a görög irodalom tanulmányozásával töltötte.
- ³⁶ Mivel magamnak és lelkemnek sem bocsátottam meg soha egy vétket sem, nem könnyen bocsátanám meg mások helytelen vágyból elkövetett rossz tetteit. A latin fordítások Sonnevend Gergely levéltáros munkái. Szíves segítségét ezúton köszönöm meg.
- ³⁷ Johann Jakob Bodmer svájci német költő és író (1698-1783), egyik alapítója a Die Diskurse der Maler című hetilapnak, amelyben először kezdte esztétikai elveit közölni, amelyeket utóbb számos cikkben és bírálatban fejtegetett. A Gottscheddel való, évtizedekig tartó irodalmi vitája a német irodalom XIX. századi felvirágzását készítette elő.
- ³⁸ Malonyai János főispáni beiktatási ünnepségére utal Kazinczy. Erről részletesen ír Döbrentei Gábornak 1821. augusztus 20-án. Kazinczy levelezése XVII. k. 517-518.
- ³⁹ Pápayról összefoglalóan: UMIL 1994. 1575. (Fülöp G.); HARMATH-KATSÁNYI 1984. 265. A korszak megyei műveltségi viszonyairól: HARMATH 1974. 114-123.
- ⁴⁰ TARNAI 1965. 201-202.; HUNGLER 1986. Utószó.
- ⁴¹ PÁPAY 1808. 411.
- ⁴² Péteri Takáts Józsefről: UMIL 1994. 1616-1617. (Nagy I.); HARMATH-KATSÁNYI 1984. 239.
- ⁴³ PÁPAY 1808. VI-VII.
- ⁴⁴ Kazinczy levelezése XVII. k. 498.
- ⁴⁵ Kazinczy levele Pápay Sámuelhez. Széphalom, 1821. május 27. Kazinczy levelezése XVII. k. 451. Kazinczy megjegyzése a Recenziókhoz.
- ⁴⁶ VÁCZY 1907. XIV. A szerző megjegyzése bevezető tanulmányához.
- ⁴⁷ Kazinczy levelezése XVII. k. 451-453.
- ⁴⁸ Ördögüzés, megszabadítás a gonosz szellem hatása alól.
- ⁴⁹ Kazinczy levelezése XVII. k. 498-500.
- ⁵⁰ Kazinczy levelezése XVII. k. 520-523.
- ⁵¹ TAXNER-TÓTH 1987. 74-76.
- ⁵² Kazinczy levelezése XVII. k. 514-516.
- ⁵³ Kazinczy levelezése XVII. k. 516-520.
- ⁵⁴ Kazinczy levelezése XVII. k. 523.
- ⁵⁵ Kazinczy levelezése XVII. k. 548-552.
- ⁵⁶ SZAUDER 1965. 284.

KAZINCZY'S LETTER TO SÁMUEL PÁPAY. STORY OF A LITERARY RECONCILIATION

In this study, one of the letters of Ferenc Kazinczy, the leading personality of the struggles for language reform, is published and analysed. The original manuscript came from the collection of Kálmán Darnay, the founder of Museum Sümeg, and through many vicissitudes arrived in the Literary Document

Store of the Veszprém Museum „Laczkó Dezső” Museum. Kazinczy's letter to an unknown friend is dated 20 August 1821. As later turned out, the lines were intended for the Veszprém County attorney and County Court judge, Sámuel Pápay. Pápay had a lively interest in the state of the Hungarian language and

literature. Although in the fight for language reform, he became an opponent of Kazinczy, their friendship was not broken. Pápay's point of view and sober arguments had an effect on Kazinczy. The background to the published letter was that Pápay, after the death of his friend József Takács, hoped for an opportunity to reconcile Sándor Kisfaludy, the highly respected leader of the writers of Transdanubia, and Kazinczy, thus to resolve the conflict between them which had lasted for more than a decade. The long, four-page reply is truly a short study, and for Kazinczy served as a publication forum, such as was not available at that time. In it speaks the scholarly writer, wishing to instruct and take on conflicts of principle, who once more defends his language reform views to his opponents - although the fight has officially come to

an end. He excuses his own character traits, criticised by many, and leaves the judgement of values to posterity. In his judgement of Takács, the Kazinczy is seen who expresses his opinion, with no regard to authority or sensitivity, thus causing serious wounds. His own personal likes and dislikes are expressed in his letter, which spoke not only to the recipient, but also to the intelligentsia of Veszprém and district, providing numerous special additions to our knowledge of the literary public life of this region in the second decade of the 19th century.

In the end, Pápay achieved his goal: we are informed in the last line of the letter, that Kazinczy offered the right hand of peace to Sándor Kisfaludy „as a funeral sacrifice by the grave of Takács.”

Képfalva, Augustus 20 d. 1831.

462.

26. Édes barátom;

Óhha se még nekem szívesesebb nem válnék mint inkább kevesebben; szívesen magam,
és a Társaság igazságszeretői is. Ha a vizsgálókatok között, azon órára emlékeztetném,
mellyet főjében költöttém nála, és a melyben neki azt mondám, hogy a se több
szíve, mint az a lény, mely először égett. Feljövtem a mit parancsolt, és Himfy
hez megírom levelemet, vagy még ma, vagy ha ma más erre nem érkezik, első postá-
zával; és nem egyedül azért, mert se kívánok, hanem mindezt a jobb szerencsével
bíztató, mint a mely engem a nevem: igazság Pap által ért, tulajdon megdéláson-
ból. Még olta elhajtóban hogy az a belverletem meggyen igazt magára, és a
hidegnyel változék jóindulattá. Nem való az hogy a megbékélt barát nem barát, és
Himfy nem azon két emberünk mellé való, a kinek én igazságszeretői volnunk az
fogom, mert nem mint Horváth mint Embert nem becsülhetem.

Hízet igazságszerető; és Társaság örömeit ^{annak} a nemer lelki halandónak, a kinek
őket se jelleme. Hízem hogy az minden nevét némelly kamit lépésére. Hízem azt is,
hogy erőtől és fortélyoskodástól ember, és kint is; kifizetett volna nem volt;

1. ábra. A levél első oldalának részlete
Figure 1. Detail from the first page of the letter

örök hűed
Kazinczy Jereeny

2. ábra. Kazinczy aláírása
Figure 2. Kazinczy's signature

